COLOFON

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland
Postbus 90602
2509 LP 's-Gravenhage
telefoon 070-3116611

Samenstelling/Productie
mw. drs. M. Bookelman
mw. I. Ender
mw. drs. M. Höfkens
M. van Ingen
drs. M. Jansen
mw. drs. S.R. Jonkergouw
mw. M. Mohansingh
drs. A.F.J. Niemeijer
mw. drs. L.A. Nizet
mw. R. Ramautar
mw. drs. C. Scheffer
ir. Th. A.J. Schiere
drs. A. Schuurman
mw. drs. E.B. de Snoo-van de Garde
ing. M. Spooren
drs. J.L.R. Valk
ir. M. Verwey

Begeleidingscommissie
L.J. van den Boogert
D. Brouwer de Koning
drs. R. Daalder
drs. Th. M. Elsing
W. de Jong
drs. W.B.J. Polman
ir. D. van der Veen
ir. J. G. Wegner

Vormgeving
Facilitaire Dienst, Bureau Vormgeving

Druk
Rooduyn vorm & druk

's-Gravenhage, december 1994

A. **HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING**
A.F.J. Niemeijer
november 1990

B. **BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK**
M. Verweij
december 1990

C. **STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE**
M. Verweij
A. Schuurman
december 1993

D. **GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN**
A. Schuurman
december 1993

E. **INVENTARISATIE**
M. Verweij
1988-1990

INHOUDSOPGAVE

A. HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

1. INLEIDING

2. FYSISCHE GESTELDHEID
   2.1. Reliëf en afwatering

3. LANDSCHAPSSTRUCTUUR EN GRONDGEBRUIK
   3.1. Agrarisch grondgebruik
   3.2. Niet-agrarisch grondgebruik
   3.3. Visuele karakteristiek

4. INFRASTRUCTUUR
   4.1. Wegen
   4.2. Wateren
   4.3. Dijken en kaden
   4.4. Spoorwegen
   4.5. Openbare nutsvoorzieningen

5. NEDERZETTINGEN
   5.1. Algemeen
   5.2. Kernen
      5.2.1. Sassenheim
      5.2.2. Klinkenberg

LITERATUURLIJST

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

BIJLAGEN

B. BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK

C. STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

D. GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN

E. INVENTAARISATIE

A. HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

1. INLEIDING

Sassenheim ligt in het noorden van de provincie Zuid-Holland in de Bollenstreek (M.I.P.-regio West-Rijnland) en grenst aan de gemeenten (N.O.Z.W.) Lisse, Warmond, Oegstgeest en Voorhout. In het oosten raakt Sassenheim net niet aan de gemeente Haarlemmermeer (Noord-Holland). De grenzen met de omliggende gemeenten zijn geheel van historisch-juridische origine. In de Franse Tijd zijn Voorhout en Sassenheim enige jaren verenigd geweest, maar de oorspronkelijke situatie is onder Koning Willem I hersteld.

Het oppervlak van de gemeente Sassenheim bedraagt thans 662 ha, een cijfer dat nauwelijks afwijkt van dat in het midden van de vorige eeuw. Het inwonertal was op 1 januari 1989 14.404 en de bevolkingsdichtheid kwam hiermede op 2.267 inwoners/km² landoppervlak.

De gemeente telt behalve het dorp Sassenheim de buurt Klinkenberg.

2. FYSISCHE GESTELDHEID

De bodem binnen en rondom Sassenheim wordt in hoofdzaak bepaald door een aantal ongeveer evenwijdige zones van strandvlakten en strandwallen, terwijl ten oosten hiervan in enkele droogmakerijen op grote schaal oude zeeklei aan de oppervlakte ligt. De strandwallen ontstonden van oost naar west fasegewijs gedurende de laatste millennia voor Christus; ze vormden een naar het westen toe steeds hogere en massievere kustwal van zandig materiaal. De voormalige stranden tussen de opeenvolgende wallen raakten begroeid en werden bedekt onder een veenpakket - vooral daar waar ze buiten de getijdenwerking in het estuarium van de Oude Rijn lagen. Sedert de Romeinse Tijd ontwikkelden zich op de strandwallen de zogenaamde Oude Duinen; de strandvlakten raakten in dezelfde tijd overstoven en zowel de door kreken doorsneden klei (nabij de verlande mond van de Oude Rijn) als het veenkussen werd bedekt met een decimeters dikke laag zand. Het dorp Sassenheim werd gebouwd op de op één na oostelijkste strandwal. (De meest oostelijke is die van Warmond, waarvan wordt aangenomen dat hij een zelfstandige vorming doormaakte.) Die van Sassenheim strekt zich naar het noorden uit tot bij Haarlem en is daar breed ontwikkeld. De wal vertakt zich bij Lisse en nogmaals iets ten noorden van de kom van Sassenheim, waardoor een vorkachtige structuur ontstond: parallel strekken zich 3 à 4 matig ontwikkelde strandwallen uit. Van west naar oost ontstonden op de verschillende strandwallen: Voorhout, Teijlingen, Sassenheim en - wat zuidelijker - Warmond.
De grenzen tussen de gemeenten Voorhout, Sassenheim en Warmond liggen al sedert de Middeleeuwen ongeveer centraal in de tussenliggende strandvlakten.

De strandwallen werden sedert de 15e eeuw afgegraven; het zand is gebruikt voor ballast, voor ophogingsmateriaal, enzovoorts. Waarschijnlijk is er onder Sassenheim relatief weinig afgezand; de strandwal- en oude duincomplexen waren hier immers maar matig ontwikkeld.

2.1. Reliëf en afwatering

De oude duinen reikten oorspronkelijk tot maximaal enkele meters boven N.A.P., maar sinds de afzanding liggen ze ongeveer op N.A.P. De strandvlakten liggen gewoonlijk enkele decimeters onder N.A.P. en de droogmakerijen ten slotte op enige meters -N.A.P. De oorspronkelijke hoogteverschillen binnen Sassenheim waren relatief klein; thans ligt het grootste deel van de gemeente op of iets onder zeeniveau. Slechts de Klinkenberger Polder (0,8 meter -N.A.P.), de Kooipolder (1,2 meter -N.A.P.) en het zuidelijk deel van de droogmakerij de Lisserpoelpolder (3,0 -N.A.P.) reiken dieper.

Het 'hart' van Sassenheim - de strandwalgronden - behoort tot het boezemland van het Hoogheemraadschap van Rijnland en wordt dus niet bemalen. De strandvlakte aan de westzijde hiervan werd tot in onze eeuw ontwaterd door middel van de windmolens van de Beekpolder, van de Mottigerpolder, van de Roodemolenpolder en van de Polder Elsgeest. De drie eerste lagen buiten de gemeente Sassenheim, de vierde nog juist erbinnen aan de westzijde van de Trekvaart. De polders ontstonden in het midden van de 17e eeuw.
In de jaren twintig/dertig werd de waterstaatkundige toestand verbeterd door de ingebruikname van elektrische gemalen, terwijl de molen van de Mottigerpolder naar het noorden werd verplaatst (inmiddels gesloopt). Na de oorlog is bovendien een gemaal langs de Trekvaart in gebruik genomen voor de ontwatering van de Klinkenbergerpolder.

De polders ten oosten van de strandwal waterden vanouds af op de Kagerplassen en het Haarlemmermeer - na de droogmaking van het meer op de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder. De Floris Schouten-Vrouwenpolder (1565) werd tot in onze eeuw bemalen door middel van een molen nabij de zuidzijde van de Sassenheimervaart; nog voor de oorlog werd de molen opgevolgd door een elektrisch gemaal. Hetzelfde geldt voor de Hellegatspolder; de bemaling geschiedt vanuit de gemeente Warmond. Ook de Warmonderdam en Alkemaderpolder (eerste helft 17e eeuw) en de Klinkenbergerpolder (1481?, 1578?) worden thans elektrisch bemalen. In de eerste werd echter de molen langs de Dinsdagse Watering voor de oorlog aanvankelijk opgevolgd door een motorgemaal. Bij de vervanging van de molen van de Klinkenbergerpolder werd gekozen voor een locatie aan de Trekvaart in plaats van langs de spoorweg. De beide polders de Bonte Kriel (1743?) en de Lisserpoelpolder (1624) worden bemalen vanuit Lisse; gedeeltelijk wordt hierbij nog gebruik gemaakt van windenergie.

Dat de windbemaling zo lang voortgang heeft kunnen vinden, heeft zijn oorzaak in het feit, dat de afwatering in dit gebied sedert 1870/1880 sterk was verbeterd dankzij de aanleg van het Oegstgeester Kanaal. Hierdoor konden zowel de Ringvaart en de Kagerplassen als de Leidse Trekvaart beter worden beheerst: er kon voortaan zowel op natuurlijke als op mechanische wijze worden uitgewaterd bij Katwijk aan Zee.

3. LANDSCHAPSSTRUCTUUR EN GRONDGEBRUIK

Zoals in de gehele Bollenstreek is ook binnen Sassenheim het landschap in de laatste eeuwen ingrijpend gewijzigd. De oorspronkelijke woeste gronden werden sedert de Vroege Middeleeuwen fasegewijze in cultuur genomen. In de strandvlakten ontwikkelde zich - evenals op de veengronden nabij het plassengebied ten oosten van Sassenheim - een vrij regelmatige blokverkaveling. (Hoe dichter tegen de strandwal - en waarschijnlijk hoe ouder - hoe onregelmatiger de verkavelingsstructuur). De strandwalgronden en het oude duinlandschap werden ten dele afgezand en geplaneerd, waarbij aanvankelijk een tamelijk onregelmatige verkaveling ontstond. De rationele verkaveling in de Lisserpoelpolder dateert uit de tijd van de droogmaking van de plas (1624).

De betekenistoename van de tuinbouw in de 17e en 18e eeuw leidde tot de aanleg van tuingronden in het strandwalgebied: er ontwikkelden zich talloze vrijwel vierkante perceeltjes ter weerszijden van de Hoofdstraat/Rijksstraatweg. Door een proces van schaalvergroting onder invloed van de bloembollencultuur gingen deze kavels in de loop van onze eeuw op in grotere, maar inmiddels zijn vele hiervan bebouwd. Van de oorspronkelijke verkavelingsstructuur is weinig overgebleven.

3.1. Agrarisch grondgebruik

Van origine werd Sassenheim gedomineerd door akkerbouw en veeteelt. De lage strandwalgronden waren goede teeltbodems en de strandvlakten zullen voornamelijk voor het veebedrijf bestemd zijn geweest. Omstreeks 1500 was de rundveehouderij het belangrijkst, maar later namen de betekenis van akkerbouw en vooral tuinbouw sterk toe. Vruchtbare akkers leverden een rijke oogst, terwijl verder onder meer vruchtbomen een inkomensbron vormden. In de eerste helft van de 19e eeuw werd de kweek van bloemen en bloembollen van betekenis: rond 1845 werden hyacinthen met name genoemd, maar ook andere werden naar het buitenland vervoerd. Het belang van de bloembollenteelt nam sedert het midden van de vorige eeuw enorm toe als gevolg van de zogenaamde 'democratisering' van het produkt. Tegelijkertijd daalden de oppervlakten grasland en bos. Een en ander kan worden geïllustreerd met de volgende cijfers:

Jaar	Bollenland ha	Grasland ha	Bos ha
1886	21		
1900	60		
1904	120		
1910	163	423	27
1930	218	359	10
1939	302	320	-
1950	281	393	-

(Een deel van de cijfers bestaat uit opgegeven (dus niet gemeten) waarden; een aantal bollenkwekers gebruikte ook gronden onder aangrenzende gemeenten). De bollengronden concentreerden zich eerst in de strandwalzone, maar na grondverbetering werden ook de strandvlaktegebieden als zodanig in gebruik genomen. Inzinkingen van het bedrijf in de jaren dertig en veertig brachten mee dat juist deze - toch minder geschikte - gronden weer in grasland werden omgezet. Na de oorlog verloor de bloembollenteelt langzaam aan terrein in Sassenheim; de vele familiebedrijfjes (65% kleiner dan 3 ha) verloren de strijd tegen de grotere exportondernemingen. Verder vond uitbreiding plaats van de nijverheid, gepaard aan sterke bevolkingstoename en uiteindelijk werden grote delen van mindere, maar later ook van goede, bollengronden heringericht. Thans is de bloembollenteelt nog slechts dominant in het uiterste noordwesten van de gemeente.

Ook de veeteelt werd enorm teruggedrongen: slechts in de Sassenheimse periferie bevinden zich nog weiden van betekenis, die overgaan in grotere veeteeltgebieden in aangrenzende gemeenten. De fruitteelt verdween binnen vrij korte tijd geheel en ook de akkerbouw ging als gevolg van de opkomst van de bollenteelt ten onder.

3.2. Niet-agrarisch grondgebruik

Gedurende de Middeleeuwen werd binnen Sassenheim plaatselijk verveend; behalve de bewoners van het slot Teijlingen waren ook de steden Haarlem en Amsterdam afnemers. Iets later kwam ook de zanderij op gang: de lage duinen op de strandwalcomplexen werden meer of minder systematisch afgegraven. Het zand werd per as of over water afgevoerd en onder meer gebruikt voor ballast, wegen en ophogingen. (De Zandsloot werd gegraven vóór 1647). Zowel de turfwinning als de zanderij kon binnen Sassenheim slechts op relatief bescheiden schaal plaatsvinden en de ontgrondingen liepen dan ook al spoedig op een eind. Omstreeks 1935 startte de zandwinning opnieuw: ten behoeve van de aanleg van Rijksweg 4 (A44) kwam in de uiterste zuidoosthoek een plas tot stand als gevolg van diepzuigen. In de jaren zeventig en tachtig werd dit gebied opnieuw geëxploiteerd: juist over de gemeentegrens kwam een nog veel groter wateroppervlak tot stand. Deze zogenaamde Klinkenbergerplas wordt thans ingericht ten behoeve van de water- en oeverrecreatie.

De nabijheid van de Kagerplassen heeft in de naoorlogse jaren eveneens geleid tot de opkomst van Sassenheim als watersportcentrum. Nabij de Sassenheimervaart ontwikkelden zich twee jachthavens en enkele bedrijven in de scheepsnijverheid.

Sassenheim was eeuwenlang in trek als vestigingsoord van buitenplaatsen. In de 17e eeuw ontstonden onder meer Ter Weegen (1631, gesloopt 1895), Ter Leede (± 1660, herbouwd na 1861), Klinkenberg (1632, gesloopt in de eerste helft van de 19e eeuw) en Ter Nieuwburgh, (nu: Het Koningshuis; verbouwd in de 18e eeuw). Mogelijk onder invloed van de opkomst van de landschapsstijl bij de tuinaanleg verloor Sassenheim aan het eind van de 18e eeuw zijn aantrekkelijkheid enigszins: zacht glooiende lommerrijke landschappen werden favoriet boven overwegend vlakke en kale. Toch bleven belangrijke delen van de tuinen van Het Koningshuis en van Ter Weegen tot op heden intact.

3.3. Visuele karakteristiek

De gemeente Sassenheim wordt thans gedomineerd door bebouwing en belangrijke infrastructurele voorzieningen. De oorspronkelijk overwegend lineaire bebouwing heeft zich in onze eeuw uitgebreid - hier en daar tot aan de gemeentegrens toe - terwijl verdichting en toename van bedrijfsvestiging kenmerkend is voor de vanouds agrarische buitengebieden. Sassenheim wordt doorsneden door enige zeer belangrijke verkeers- en spoorwegen, die het agrarisch land versnipperen. Slechts in het noordoosten en zuidwesten van de gemeente resten nog weidegronden, terwijl het bloembollenareaal is gereduceerd tot een gebied in het uiterste noorden. Deze landerijen hebben een open karakter.

4. INFRASTRUCTUUR

De ruimtelijke inrichting van Sassenheim wordt vanouds in sterke mate bepaald door de onderliggende strandwal(len); de infrastructuur sloot zich hier overwegend bij aan.

4.1. Wegen

De landweg tussen Haarlem en Leiden ontwikkelde zich sedert de Vroege Middeleeuwen langs de flanken van de strandwallen, die hier en daar al vele eeuwen bewoond zijn. De weg werd niet alleen structurerend element van de nederzettingen maar was tevens ontginningsbasis: de kernen in het strandwallenlandschap zijn (van origine) vrijwel alle sterk lineair van karakter. Het traject Leiden-Sassenheim kon zowel via Oegstgeest als over Warmond worden afgelegd: even ten zuiden van Sassenheim kwam de Warmondse Weg door een T-kruising uit op de andere. (De strandwal van Warmond was ten noorden van Oosteinde - eertijds ook Oosterwoud genaamd - blijkbaar zo laag ontwikkeld, dat de strandvlakte gekruist moest worden.)

Nadat de weg (toen: Heereweg) eeuwenlang had gefunctioneerd ten behoeve van het regionale verkeer werd hij in de Franse Tijd opgenomen in het systeem van de Routes Impériales en over de volle lengte bestraat. Tijdens de regering van Koning Willem I werd de weg opgenomen in het Rijkswegennet en werd Rijksstraatweg genoemd. De Warmondse Weg, die ten dele in particuliere handen was, werd bestraat in 1843.

Rond het midden van de vorige eeuw waren het jaagpad langs de Leidse Trekvaart en een deel van de Teijlingerlaan begrind, terwijl bovendien de Poellaan in die tijd werd verhard. De Poellaan - juist ten noorden van Sassenheim als verbinding tussen de Rijksstraatweg en het Haarlemmermeer aangelegd - kreeg na de drooglegging van het meer betekenis in verband met het pontveer over de Ringvaart (opgeheven bij de totstandkoming van de nieuwe rijksweg rond 1938). In het wegenpatroon kwam tot in de jaren dertig verder weinig verandering of het moest zijn de uitbreiding van het stratennet in en rond de dorpskom.

De nieuwe rijksweg van Amsterdam naar 's-Gravenhage (A44) werd in de tweede helft van de jaren dertig aangelegd door de Haarlemmermeerpolder. De Ringvaart wordt gekruist juist daar waar Sassenheim het dichtst tot de polder reikt; het tracé volgt daarna globaal de grens tussen Sassenheim en Warmond. Ter hoogte van het dorp werd een aansluiting gerealiseerd langs de Sassenheimer Vaart, terwijl tevens een verbinding met Noordwijk werd aangelegd (de as Van Pallandtlaan-Carolus Clusiuslaan). Een tweede en (later) een derde toegang kwamen tot stand nabij het buurtje Klinkenberg: de Rijksstraatweg en de inmiddels veel belangrijker geworden weg langs de Leidse Trekvaart krijgen elk eigen op- en afritten van de snelweg.

4.2. Wateren

Tot de oudste wateren onder Sassenheim behoorde de zuidelijke uitloper van de Lisserpoel. Deze in 1624 drooggemaakte plas kan (mede) ontstaan zijn door het ongeremd vergraven van veen gedurende de Middeleeuwen (Ringsloot 1623/1624). Eveneens van hoge ouderdom

zijn de ontwateringssloten en weteringen in en rond de verschillende poldereenheden (onder andere de Kooisloot en de Molensloot van de Roodemolenpolder).

Het ontstaan van de Zandsloot en de Sassenheimervaart is te danken aan de zandwinning in en rond het dorp in de 15e-17e eeuw. In het uiterste zuidwesten van de gemeente strekt zich over korte afstand een deel van de in 1656/1657 gegraven Trekvaart van Haarlem naar Leiden uit.

Aan of kort over de gemeentegrens bevinden zich nog de reeds genoemde Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder, het Oegstgeesterkanaal, de Kagerplassen en de Klinkenbergerplas of "Plas van Menten". Met uitzondering van de Ringvaart, de Kagerplassen en annexen (beroepsvaart, pleziervaart) hebben de wateren in en om Sassenheim nog slechts belang voor de afwatering. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg Sassenheim aan de Kagerplassen een jachthaven.

4.3. Dijken en kaden

De verschillende poldereenheden aan de west- en oostzijde van de gemeente worden van het buitenwater gescheiden door dijken. De meest belangrijke zijn die rond de Lisserpoelpolder en die langs de Kooisloot, daar ze beide boezemwater keren. Merkwaardig is het dat dergelijke dijken binnen Sassenheim slechts zelden als wegbasis fungeren. Van twee "verkeersdijkjes" bleef slechts de Warmonderdamse Weg (= Warmonder Weg) bewaard. De andere, de zogenaamde Oude Dam op de grens van Oegstgeest en Sassenheim, werd volledig opgeruimd bij de zandwinning in de Voorhofpolder/Klinkenberger Polder.

Rond 1842 respectievelijk 1980 werden aardlichamen opgeworpen ten behoeve van de aanleg van spoorwegen door de gemeente en in de jaren dertig van deze eeuw bovendien voor de Rijksweg A44. Deze dijken hebben een zeer duidelijk ruimtelijk structurerende werking: de dorpsbebouwing strekt zich niet verder uit dan tot deze - door de bundeling van autoweg en Schipholspoorlijn gevormde - barrière.

4.4. Spoorwegen

In 1842 kwam het traject Haarlem-Leiden van de spoorlijn van Amsterdam naar Rotterdam gereed. De lijn strekt zich over ruim 1 km uit over het grondgebied van de gemeente Sassenheim, dat geen eigen station kreeg; wel waren er halteplaatsen in Voorhout (± 1845-1945) en Warmond (1842-1946). (Thans is een heropening van station Voorhout in voorbereiding). Rond 1980 kwam de zogenaamde Schipholspoorlijn tussen Amsterdam en Leiden gereed. Het tracé werd grotendeels bepaald door de A44: de spoorlijn ligt vlak ten oosten van de autoweg, waardoor onnodige versnippering van landerijen en extra verstoring van de weidegebieden werden voorkomen. Ondanks de passage van de lijn langs de oostgrens van de bebouwing van Sassenheim is ook hier geen station in de planning opgenomen.

In 1881 werd een stoomtramverbinding van Haarlem met Leiden tot stand gebracht. De tram reed grotendeels via de hoofdverkeersas en deed de dorpen Oegstgeest, Sassenheim,

Lisse, Hillegom, Bennebroek en Heemstede aan. De lijn werd in 1932 geëlektrificeerd maar na de oorlog - in 1948 - opgeheven.

4.5. Openbare voorzieningen

De gasvoorziening in Sassenheim ving aan in 1907 toen het dorp werd verbonden met de gasfabriek van Leiden. In 1922 kwam de elektriciteitslevering op gang, eveneens vanuit Leiden. Het waterleidingbedrijf te Sassenheim dateert van 1925; in hetzelfde jaar kwam de - inmiddels enigszins gewijzigde - watertoren aan de Wasbeekerlaan gereed.

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

Sassenheim wordt zeker schriftelijk genoemd in de 10e eeuw maar mogelijk is het dorp nog aanzienlijk ouder. Toch ontwikkelde de nederzetting zich niet erg snel en omstreeks 1500 waren verscheidene dorpen in de omgeving volkrijker dan Sassenheim. Het ambacht telde toen zo'n 180 inwoners maar in de bronnen wordt gesteld dat er eerder circa 300 waren geweest. Rond 1625 moeten er 320 à 390 mensen te Sassenheim hebben gewoond en in 1746 ± 700. Een nieuwe terugval in de tweede helft van de 18e eeuw werd in de 19e eeuw snel gecompenseerd zoals de volgende staat toont:

jaartal	aantal inwoners
1799	571
1822	751
1840	974
1875	1.166
1894	1.580
1900	1.957

jaartal	aantal inwoners
1910	2.945
1914	3.320
1921	3.754
1930	5.104
1947	7.171
1965	10.459
1989	14.404

Een kleine terugval van de bevolkingsomvang in de jaren 1975-1979 komt in de cijfers niet tot uiting, evenmin als de stagnatie in 1945. Zeker is, dat de bevolkingsgroei in de jaren tot circa 1960 twee à driemaal zo snel verliep als in Nederland. De groei kan tot ± 1890 geheel worden toegeschreven aan een hoog geboorte-overschot; daarna is ook het ruime vestigingsoverschot van belang. De toename van werkgelegenheid in de bloembollenkwekerij is hieraan natuurlijk niet vreemd.

5.2. Kernen

5.2.1. Sassenheim

Sassenheim ontstond als één van de dorpen langs de landweg achter de duinen, die de steden Haarlem en Leiden zou gaan verbinden. De nederzetting dateert minstens uit de 10e eeuw, toen de naam reeds werd opgenomen in een goederenlijst. De naam zou echter kunnen duiden op bebouwing sedert de tijd van de Volksverhuizingen: ± 400 na Christus. De mogelijk hoge ouderdom van het dorp en de ligging nabij de splitsing van de weg in takken over Warmond en Poelgeest en over Oegstgeest brachten geen opvallende plaats voor Sassenheim in de reeks strandwaldorpen. Integendeel: het heeft enigszins in de schaduw verkeerd van het slot Teijlingen onder Voorhout.

Kerkelijk ressorteerde Sassenheim aanvankelijk onder Voorhout maar in de 12e eeuw werd in het dorp een eigen kapel gesticht. Na de verzelfstandiging van de parochie gingen hiervan ook deel uitmaken Kaag en Ade, alsmede de zuidelijke helft van Lisse. Het oudste deel van de tegenwoordige Nederlands Hervormde kerk dateert uit de 12e eeuw; de toren is ten dele 13e eeuws. (Ook de oudste resten van de ruïne van de woontoren Teijlingen stammen uit de 13e eeuw.) De enigszins verheven ligging van de kerk, gebouwd aan de westzijde van de weg, kan een aanwijzing zijn voor de oorspronkelijke hoogte van het terrein.

Bij de afzanding en het in cultuur brengen van de gronden zullen waarschijnlijk eerst zogenaamde kampontginningen hebben plaatsgevonden, waardoor een blokverkaveling ontstond. Op de oudere topografische kaarten zijn hiervan nog resten waarneembaar, maar thans zijn de sporen uitgewist. Op grotere afstand van de strandwallen kwam een min of meer regelmatige kavelstructuur tot stand bij de ontginning van de venen en de zandige venen. Sassenheim ontwikkelde zich inmiddels volstrekt lineair; zelfs de T-kruising van de hoofdas met de Teijlingerlaan gaf amper aanleiding tot komvorming. Ruimtelijke expansie volgde eerst in de 17e eeuw, toen een aantal buitenplaatsen binnen de ambachtsgrenzen werd gesticht: het dorp breidde zich zowel lineair als lateraal uit. Ook de bebouwingsdichtheid van Sassenheim nam daarop toe: rond 1632 telde het dorp 54 huizen, in 1746 118, maar veruit de meeste woningen stonden nog steeds langs de Hoofdstraat. De periode van de ontgrondingen was grotendeels voorbij en de zandvaarten werden voornamelijk gebruikt ten behoeve van de zanderijen onder Voorhout en voor transport van gewassen. Sassenheim bracht behalve produkten van akkerbouw en veeteelt ook groenten, fruit en kruiden voort. In de nabijheid van de buitenplaatsen bevonden zich in hoofdzaak parken, tuinen en bossen. In het begin van de 19e eeuw (1811) werd ook de bloementeelt genoemd en al korte tijd later vond op bescheiden schaal export plaats.

Het overwegend Rooms-Katholieke dorp telde - behalve de na de Alteratie door de Hervormden geconfisceerde kerk - ook een Rooms-Katholiek bedehuis. Tot 1828 werd hiertoe een schuur gebruikt, maar in dat jaar kwam een nieuwe kerk tot stand, die in 1845 werd voorzien van een houten lantaarntoren. In hetzelfde jaar werd bij de kerk - aan de zuidzijde buiten het dorp gesitueerd - een kerkhof ingewijd; beide zijn intussen opgeheven/gesloopt. Rond die tijd telde Sassenheim 212 huizen en enkele buitenplaatsen en verder een Rooms-Katholieke meisjeskostschool, een distributiekantoor van de posterijen en een Departement van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid. In de loop van de 19e eeuw kwam enige bebouwing tot stand langs de Kerklaan (noordzijde) en de Kastanjelaan (dat wil zeggen bij de Haven) en begon komvorming op te treden. Ook ontwikkelde zich enige bebouwing rond het kruispunt van de Zandsloot en de Hoofdstraat, bij de zogenaamde Oude Postbrug.

Mede onder invloed van de betekenistoename van de bloembollenteelt en voorts door de groei van het verkeersstrategisch belang van Sassenheim zette de uitbreiding sterk door vanaf de laatste decennia van de 19e eeuw. Naast verdichting van de bestaande lineaire structuur kwamen ook enige nieuwe straatjes tot stand. Door particulier initiatief werden arbeiderswoningen gebouwd aan onder meer de Floris Schoutenstraat en de Bijdorpstraat (andere inmiddels merendeels gesloopt) en villa's langs de as Hoofdstraat/Rijksstraatweg (bijvoorbeeld Villa Nelle, 1881; Casa Reale, 1894). De gronden bij de buitenplaats Ter Weegen werden na 1895 ten behoeve van de bollencultuur verkaveld. Ook het voorzienin-

genniveau in het dorp nam toe: er kwamen een Gereformeerde kerk (1876), een Christelijk Gereformeerde kerk (1869), een nieuw raadhuis (1871) en een school (1876). De groei ging onverminderd door na 1900, toen onder meer een nieuwe Rooms-Katholieke kerk werd gebouwd - nu veel dichter bij het dorp (St. Pancratius, 1912, architect H. Tonnaer). De bloembollencultuur eiste sedert de eeuwwisseling de bouw van bollenschuren en behalve de vele grote en kleine villa's zijn het vooral enige schuren die thans nog getuigen van de grote betekenis die de bloembollencultuur had voor Sassenheim. (Verscheidene ervan zijn bij latere uitbreidingen van het dorp afgebroken.)

De Woningwet van 1901 eiste de indiening van een uitbreidingsplan voor de verdere groei van het dorp. Het eerste ontwerp, daterend uit 1909, moet nog tamelijk ondoordacht zijn geweest en er werd ook niet veel van gerealiseerd: met name een arbeiderswijkje aan de noordzijde van de Zandsloot (± 1914), een tuinwijkje nabij de Jacoba van Beierenlaan en vrijstaande woningen aan de zuidzijde van de Teijlingerlaan en bij de Rusthofflaan dateren uit de jaren tien en twintig van onze eeuw. Een tweede uitbreidingsplan (1928/1929) vond meer directe uitvoering: aan de oostzijde van de dorpskom werden tot de Tweede Wereldoorlog verscheidene woonstraten (gerooid en) bebouwd: de as Kerklaan/Lindenlaan, de Rusthofflaan, de Molenstraat en omgeving en de Menneweg. Aan de westzijde van het dorp werd in deze periode de bebouwing langs de Teijlingerlaan verder verdicht, terwijl verder woningbouw plaatsvond aan de Julianalaan en de Emmalaan. Het uitbreidingsplan voorzag in de aanleg van een villawijk op de gronden van de aan de noordoostzijde van het dorp gelegen buitenplaats Huis Ter Leede; het bochtige lanenplan werd nog voor de oorlog voltooid maar de bebouwing liet op zich wachten.

Van de 20e-eeuwse voorzieningen zijn onder meer te noemen het postkantoor (1902), de nieuwe Gereformeerde kerk (1911), het nieuwe raadhuis (1929), de Kompasschool (1930) en de voormalige Rooms-Katholieke school aan de Hoofdstraat van twee jaar vóór de eeuwwisseling. De Oosthaven kwam in deze periode tot ontwikkeling als opvolger van de Oude Haven.

Van de groenvoorzieningen zijn vooral van belang de tot park ingerichte tuinen van het in 1924 gesloopte buiten Rusthoff, alsmede de tuinen nabij het Oude Koningshuys. Het villapark in het noorden van de gemeente wordt in sterke mate bepaald door groen. De winkelfunctie van Sassenheim is thans geringer dan die van Lisse, maar de betekenis van de Hoofdstraat is desalniettemin aanzienlijk. Vooral de naoorlogse omleiding van het interlokale verkeer via de Parklaan was hierbij van belang (jaren zeventig). De omleiding maakte deel uit van uitbreidingsplannen van rond 1938. Dit plan had mede vorm gekregen door de aanleg van Rijksweg A44 en de aansluitingen daarop aan de noordoost- en de zuidzijde van Sassenheim (1938/1939). Het plan voorzag in groei aan de westzijde van de Hoofdstraat, onder meer door verlenging van de drie straten bij de Zandsloot en aansluiting van deze wijk op de Wilhelminalaan. Dit deel van het ontwerp werd in gewijzigde vorm uitgevoerd; niet gerealiseerd werd een uitbreiding in het noordwesten van Sassenheim. Opvallend aspect van het stratenplan ten oosten van de Hoofdstraat is, dat de oorspronkelijke bedoeling geweest moet zijn de Parklaan verder naar het zuiden door te trekken; verder werd het vooroorlogse plan in dit gebied in grote lijnen uitgevoerd.

De realisatie van delen van het ontwerp en van latere uitbreidingsplannen leidde ertoe, dat de lineaire structuur van het dorp na de oorlog grotendeels werd opgeheven. Grote

oppervlakten agrarische grond werden heringericht en thans is vrijwel het gehele gebied omgrensd door de Rijksweg, de Wasbeekerlaan, de westelijke gemeentegrens en de lijn Teijlingerlaan/Sassenheimervaart, bebouwd. De omleidingsroute voor het interlokale verkeer via de Parklaan is inmiddels dan ook weer midden in het dorp komen te liggen. De plattegrond van Sassenheim heeft geen lineaire trekken meer; het dorp is veeleer trapeziumvormig te noemen.

De economische basis van Sassenheim heeft zich de afgelopen decennia verlegd. Met het verdwijnen van de agrarische gronden - en met name de bollencultuur - ging met een opvallende versterking van de nijverheid en andere bedrijfssectoren gepaard. Vooral in het noordoosten, nabij de industriekade en in het zuiden van de gemeente - langs en bij de Rijksstraatweg - ontwikkelden zich bedrijvencentra. De goede ontsluiting van Sassenheim via de A44 van Amsterdam naar Den Haag was hiertoe zeker een belangrijke stimulans: de driehoek tussen de Rijksstraatweg en de rijksweg is inmiddels grotendeels bestemd tot bedrijfsterrein.

5.2.2. Klinkenberg

Het buurtje Klinkenberg ligt ongeveer één kilometer zuidwestelijk van het hoofddorp langs de Rijksstraatweg. Klinkenberg ontleent zijn naam aan het kasteel dat hier gedurende de Middeleeuwen gelegen moet hebben en dat mogelijk een hoffunctie heeft gehad voor het kleine gelijknamige ambacht. Op topografische kaarten van vóór circa 1940 wordt Klinkenberg weergegeven als een cirkel, hetgeen er voor pleit dat er sprake was van een motteburcht; een op een kunstmatig aardlichaam gelegen Kasteeltje/versterking. Klinkenberg was een echte moerasburcht, op enige afstand van de hoofdweg in het veen gelegen en slechts bereikbaar via een smal pad. De Polder Klinkenberg, één van de oudste - zo niet de oudste - in de Bollenstreek moet volgens de literatuur zijn ontstaan in 1578 of in 1481. Over het oude kasteel is vrijwel niets met zekerheid bekend; wel is zeker dat het in 1632 werd opgevolgd door een buitenplaats, gesticht door Johan van Lanschot. In 1756 werd dit buiten door de toenmalige eigenaar Berewout omgedoopt tot Berestein. De buitenplaats werd vóór ± 1840 gesloopt, waarna op dezelfde plaats twee boerderijen werden gesticht (twee andere binnen de Klinkenbergerpolder stonden onder de gemeente Warmond).

Tot in onze eeuw telde Klinkenberg slechts één of enkele woningen langs de Rijksstraatweg; de bebouwing - overigens ook zeer schaars - bevond zich voornamelijk binnen de ring, terwijl er ook een molen stond langs de spoorweg. De spoorweg, aangelegd rond 1840, loopt vlak langs Klinkenberg en in de eerste decennia van onze eeuw ontwikkelde zich enige bebouwing nabij de overweg in de Rijksstraatweg, tevens kruispunt van trein- en tramspoor.

Bij de aanleg van Rijksweg 4 (nu A4) rond 1937 werd Klinkenberg plotseling van de kaart geveegd: de weg sneed de westelijke helft van de ring af en bovendien werden de aansluitingen van de Rijksstraatweg door het buurtje geleid. Ten slotte werd de tramlijn verlegd naar het oosten en het gevolg was dat na de Tweede Wereldoorlog een grotendeels vernieuwd Klinkenberg verrees. Meest markant was de stichting van de Sikkens lakfabrieken (thans behorend tot het AKZO-concern) aan de westzijde van de Rijksstraatweg tussen de spoorlijn en de Leidse Trekvaart in de jaren dertig. Het bedrijf, met meer dan 500 werknemers de grootste werkverschaffer in de gemeente Sassenheim, omvat sedert een

grote brand in de jaren zestig en vernieuwingen geen vooroorlogse produktieruimten meer. De ligging aan spoor en hoofdverkeersader was en is zeer gunstig voor de ontwikkeling; de ruimtelijke structuur van Klinkenberg wordt thans dan ook volledig door infrastructurele voorzieningen en bedrijfsgebouwen van Sikkens beheerst.

Klinkenberg, dat tot ruim in de 20e eeuw een voornamelijk op het veebedrijf gericht buurtje was, werd voor de oorlog meegezogen in de hausse van de bloembollencultuur, waartoe grondverbeteringen werden uitgevoerd. Na de oorlog verviel het bloembollenbedrijf in deze omgeving weer, mede onder invloed van de opkomst van de nijverheid. Een verdere aanslag op het agrarisch bedrijf ten oosten en ten zuiden van de ring was de aanleg van de Schipholspoorlijn in de jaren tachtig: de gronden werden versnipperd. Door nieuwe bodemverbetering liggen er echter weer mogelijkheden voor bloembollenteelt of tuinbouw, terwijl ook de nabijheid van de Klinkenbergerplas kansen biedt.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Algemeen/provinciaal:

- Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden,* (13 delen + suppl. Gorinchem, 1839-1851).

- *Atlas van historische vestingwerken in Nederland Deel IV, de provincieën Zuidholland en Zeeland.* (Eerste aflevering: Zuidholland. z.p., 1970).

- Beekman, A.A., *De wateren van Nederland. Aardrijkskundig en geschiedkundig beschreven.* ('s-Gravenhage, 1948).

- *Een beeld van het zuid-hollandse landschap. Een landschapsonderzoek in opdracht van de provincie Zuid-Holland.* (6 delen. z.p., 1981-1988).

- *Beschrijving van de provincie Zuid-Holland behorende bij de waterstaatskaart.* ('s-Gravenhage, 1967).

- *Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari .... C.B.S.* ('s-Gravenhage, 1950-heden).

- *De bodem van Nederland. Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000. Samengesteld door de Stichting voor Bodemkartering.* (Wageningen, 1965).

- Buisman, J. (red.), *Zuid-Holland vanuit de lucht.* (Baarn, 1978).

- Craandijk, J., *Wandelingen door Nederland. Met platen naar de lithografiën van P.A. Schipperus en wandelkaartjes.* (Haarlem, 1888).

- Dijksterhuis, R., *Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland; Historische analyse van een wisselwerking. De eerste eeuw: 1840-1940.* (proefschrift, TH Delft, 1948).

- Don, P. (red.), *Kunstreisboek Zuid-Holland 8e dr.*, (Weesp, 1985).

- *Drinkwatervoorziening in Nederland 1913-1938. Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Centrale Commissie voor Drinkwatervoorziening en van het rijksbureau voor Drinkwatervoorziening.* (Den Haag, 1938).

- Fruin, R. (red.), *Informatie up den staet faculteyt ende gelegenheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daernae te reguleren de nyeuwe schiltaele gedaan in den jaere MDXIV.* (Leiden, 1866).

- Fruin, R. (red.), *Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant gedaan in den jaere MCCCCXCIIII.* (Leiden, 1976).

- *Gedenkboek Twee eeuwen Waterstaatswerken* [z.j. z.p.].

- *Honderd jaar Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland . Enige opstellen over de geschiedenis.* ('s-Gravenhage, 1976).

- Kley, J. van der (red.). *Vaarwegen in Nederland. Een beschrijving van de Nederlandse binnenvaartwegen.* (Assen/Amsterdam/Rotterdam/Brussel, 1967).

- Kroon, A.W., *Tegenwoordige staat van Zuid-Holland. Beschrijving en afbeelding der steden, dorpen, heerlijkheden en verdere wetenswaardige plaatsen in die provincie.* (Amsterdam, 1862).

- *Lijst van Nederlandse gemeenten sinds 1830, waarvan de grens is gewijzigd, waarvan de naam is veranderd, die zijn opgeheven, nieuw gevormd of ingepolderd* (1968.z.p.).

- *De molens van Zuid-Holland.* (Den Haag, 1980).

- Mulder, G.J.A. (red.), *Handboek der geografie van Nederland.* (6 delen, Zwolle, 1949-1959).

- *De ontwikkeling onzer electriciteitsvoorziening 1880-1938. Uitgegeven naar aanleiding van het 25-jarig bestaan der Vereeniging van directeuren van electriciteitsbedrijven in Nederland.* (2 delen, Arnhem, 1948).

- Postma, C. (red.), *Holland in vroeger tijd; 18e-eeuwse beschrijvingen van steden en dorpen in Noord- en Zuid-Holland.* (5 delen, 's-Gravenhage, 1963).

- *Register van beschermde monumenten.* (Zeist, 1989).

- *Statistisch overzicht der Waterleidingen in Nederland over de jaren 1946 en 1947* (Leeuwarden, 1950).

- Steegh, A., *Monumenten Atlas van Nederland. 1100 Historische Nederzettingen in Kaart. 2e dr.*, (Zutphen, 1985).

- Teixeira de Mattos, L.F., *De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland.* (16 delen, 's-Gravenhage, 1906-1961).

- *Tuinbouwatlas van Nederland [± 1941].Samengesteld door den Tuinbouw-voorlichtingsdienst van het Departement van Landbouw en Visscherij.*

- Vermooten, M. en Smit, T., *Spoortocht langs oude en nieuwe N.S.-stations: Noord- en Zuid-Holland en Flevoland.* (Hapert, 1989).

- Vervloet, J.A.J. en Steegh, A.W.A.Th., *Bibliografie van de historische geografie.* (Wageningen, 1989).

- *Verzameling van gegevens betreffende de electriciteitsvoorziening in de provincie Zuid-Holland.* ('s-Gravenhage, 1915).

- Wallenburg, C. van, *De bodem van Zuid-Holland. Toelichting bij blad 6 van de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000.* (Wageningen, 1966).

- Witkamp, P.H., *Aardrijkskundig woordenboek van Nederland.* (Tiel, 1877)

- Witkamp, P.H. en Sipman, M.A., *Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Nieuwe uitgaaf.* (Arnhem/Nijmegen, 1895).

Regionaal/lokaal:

- *De Bollenstreek. Een studie van de sociaal-economische structuur en de stedebouwkundige problemen.* (Rotterdam/'s-Gravenhage,1958).

- Gadourek, I., *A Dutch community; Social and cultural structure and process in a bulbgrowing region in the Netherlands.* (Leiden, 1956).

- *Gemeentegids Sassenheim, 86/87.*

- Linden, H. van der., *De Cope; Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte.* (Assen, 1955).

- *Meer, K. van der, De Bloembollenstreek; Resultaten van een veldbodemkundig onderzoek in het bloembollengebied tussen Leiden en het Noordzeekanaal.* ('s-Gravenhage, 1952).

- *Register van beschermde monumenten voor de gemeente Sassenheim* (Zeist, 1989).

- *Sassenheim Discussienota plan centrum.* (Rotterdam, 1972).

- *Sassenheim Ontwerp bestemmingsplan Agras-bedrijfsterrein Rijksstraatweg p.p. 19, 20 + bijl. [in fotocopie: par. 3.5. Cultuurhistorisch waardevolle gebouwen].*

- *Sassenheim. Een studie van de sociaal-economische structuur en de stedebouwkundige problemen.* (Rotterdam/'s-Gravenhage, 1958).

- Taminiau, J.F.M., *Sassenheim; Inventarisatie cultuur-historisch waardevolle bebouwing.* (Rotterdam, 1978).

- Verdegaal, A.M., *Bibliografie van de werken over Sassenheim en Het Slot "Teijlingen".* (Haarlem, 1969).

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

- Kuyper, J., *Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland 1869.*
- *Chromotopografische kaart; 1:25.000;* no. 402; 1874, 1888, 1903, 1914.
- *Topografische kaart; 1:25.000;* no. 30 F; 1951.
- *Plattegrond van Sassenheim; 1:8.000; 13e druk,* (z.j. ± 1987).
- *Topografische kaart; 1:50.000*; no. 30; 1981.
- *Foto-atlas Zuid-Holland.* (Den Ilp/Emmen, 1990).
- *Situatie der Gemeente Sassenheim aanduidende de bebouwde kom der gemeente. Schaal 1 à 2.500,* (z.j. ± 1910) Q.A. Verhoog, gem. opz.
- *Schetsteekening der wegen en voetpaden in de gemeente Sassenheim,* ca. 1860/70, 1913.
- *Bebouwde kom der gemeente Sassenheim [.....] 1938. (Op een tweede exemplaar is het uitbreidingsplan ingetekend.* W. Los, secretaris.

Figuur 1a.

Gemeente Sassenheim

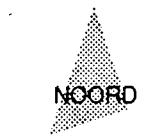

schaal 1 : 300.000

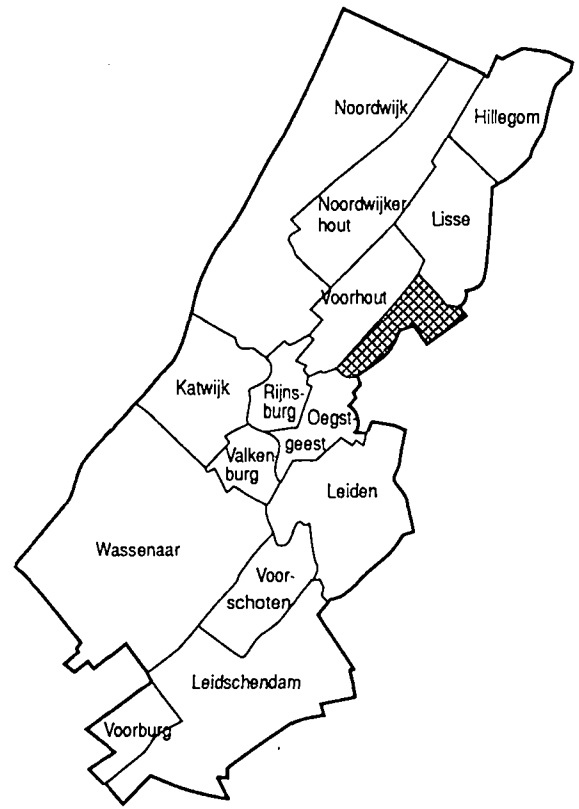

© Provincie Zuid-Holland Kartografie DWM/DRG Gem.gr '94

94.1076

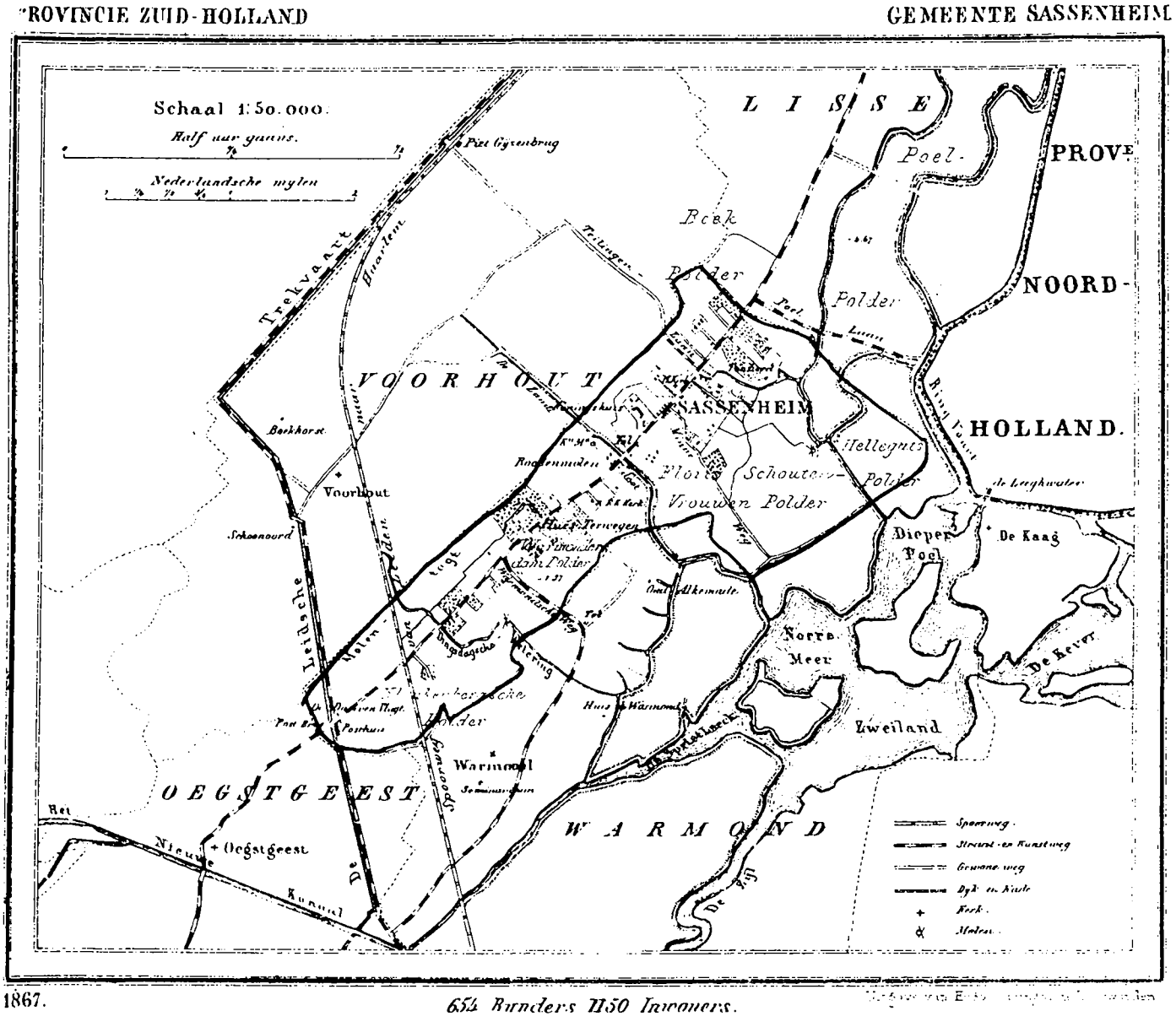

Figuur 2. De gemeente Sassenheim anno 1867 uit de gemeente atlas van J. Kuyper (1869)

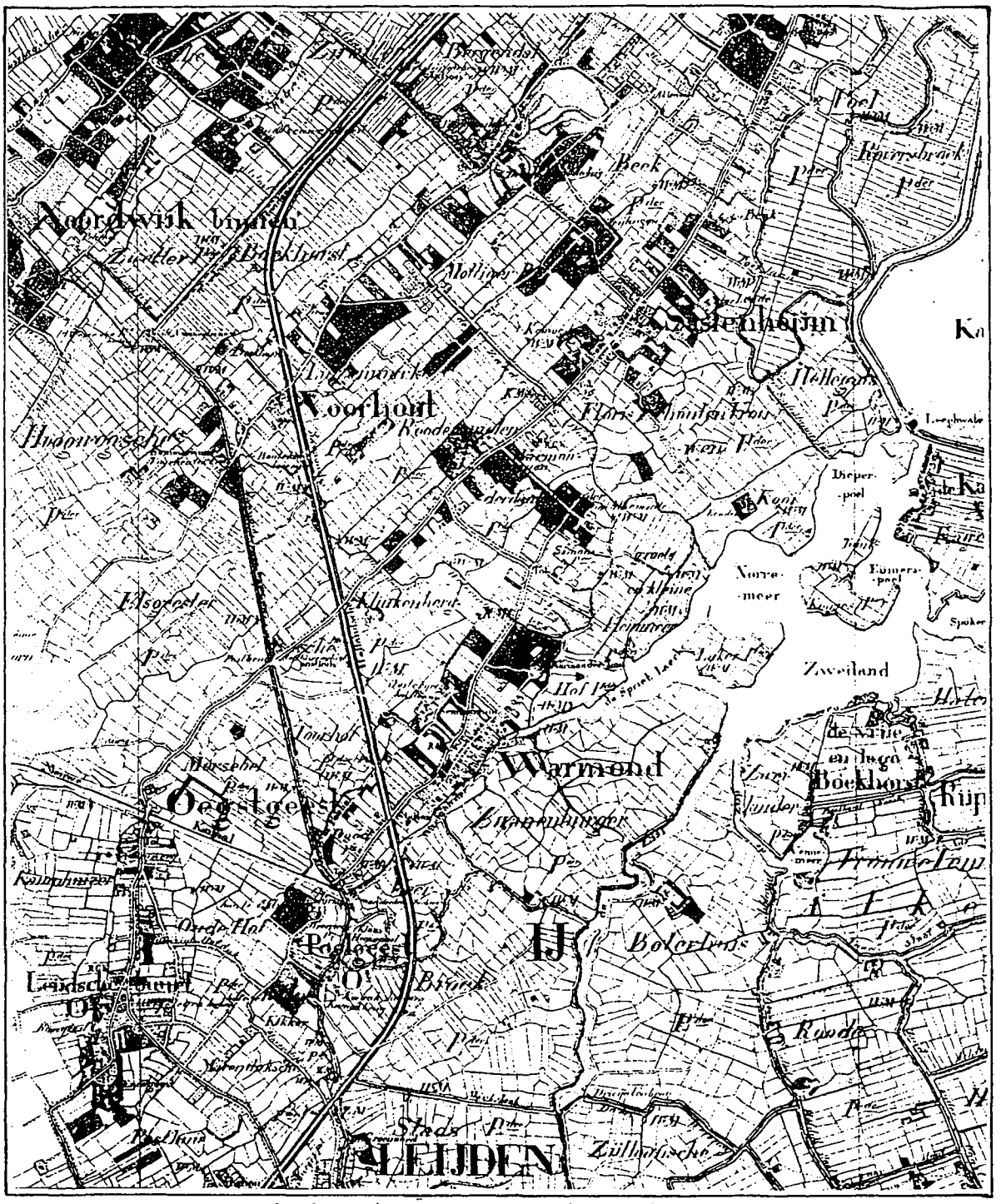

Figuur 3. Sassenheim circa 1850. Uitsnede topografische kaart 1:50.000, bladnr. 43 (1849-1851)

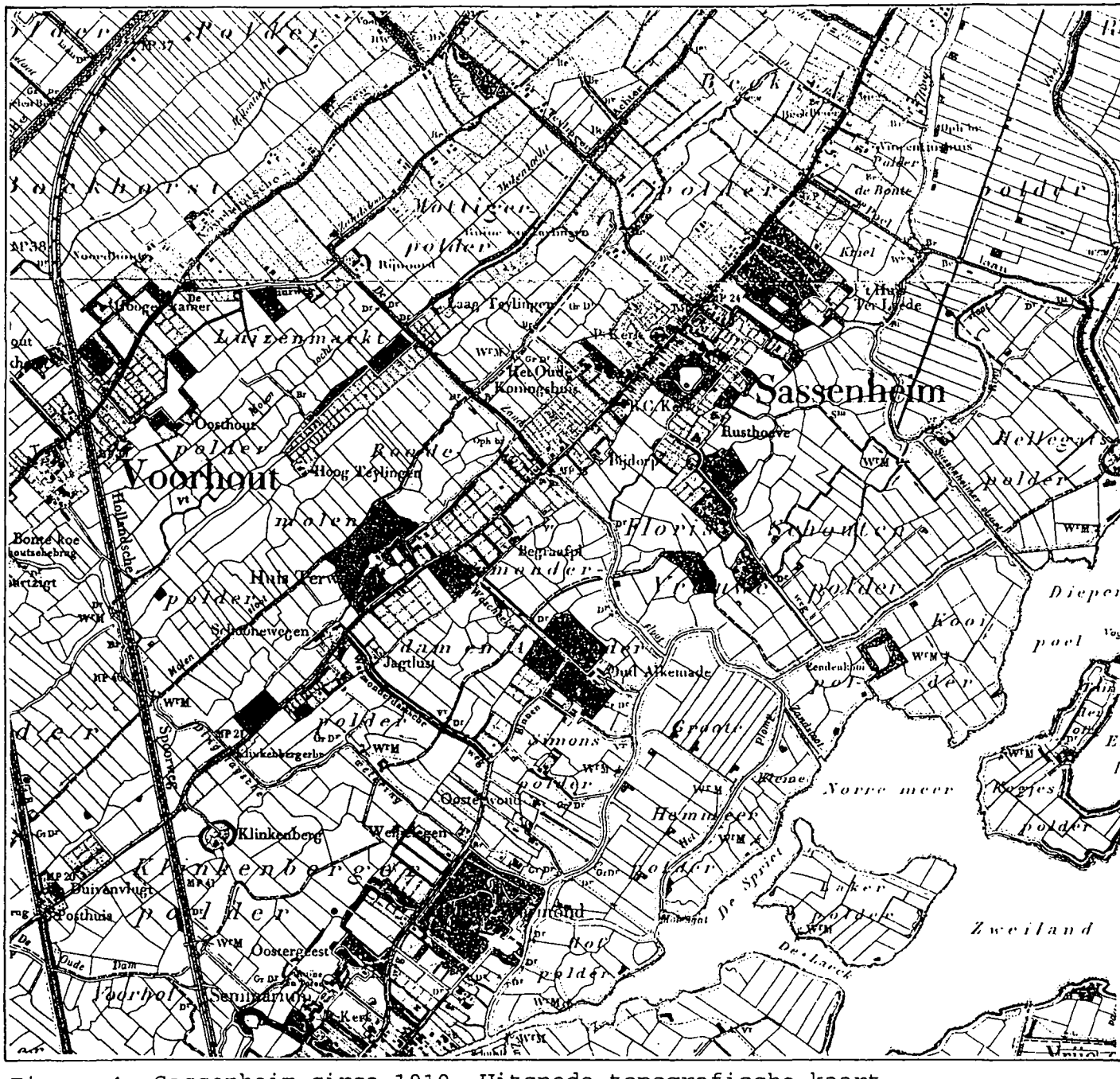

Figuur 4. Sassenheim circa 1910. Uitsnede topografische kaart 1:25.000, bladnrs. 383 en 402 (1914)

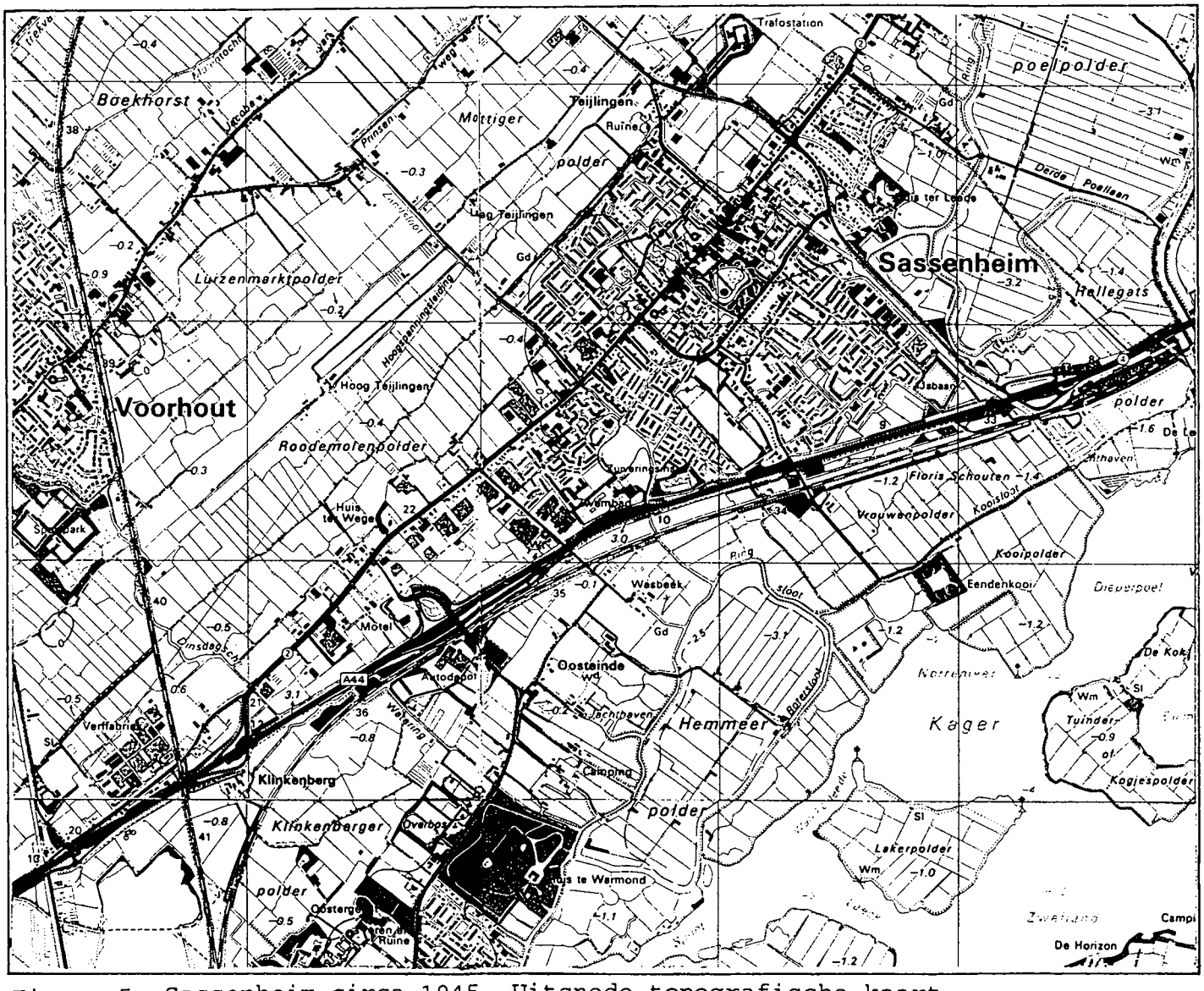

Figuur 5. Sassenheim circa 1945. Uitsnede topografische kaart 1:25.000, (1949)

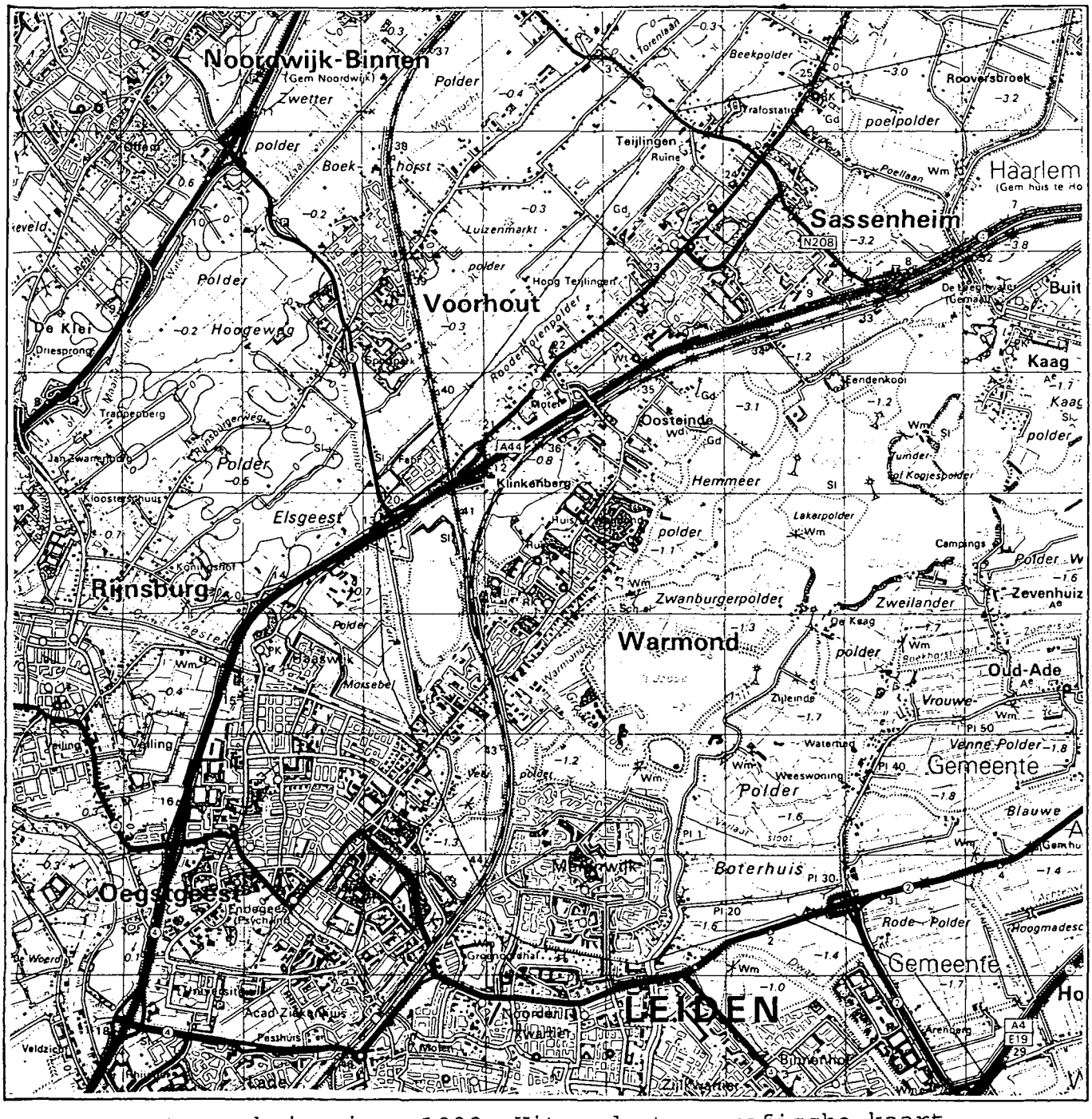

Figuur 6. Sassenheim circa 1990. Uitsnede topografische kaart 1:25.000, (1988-1990)

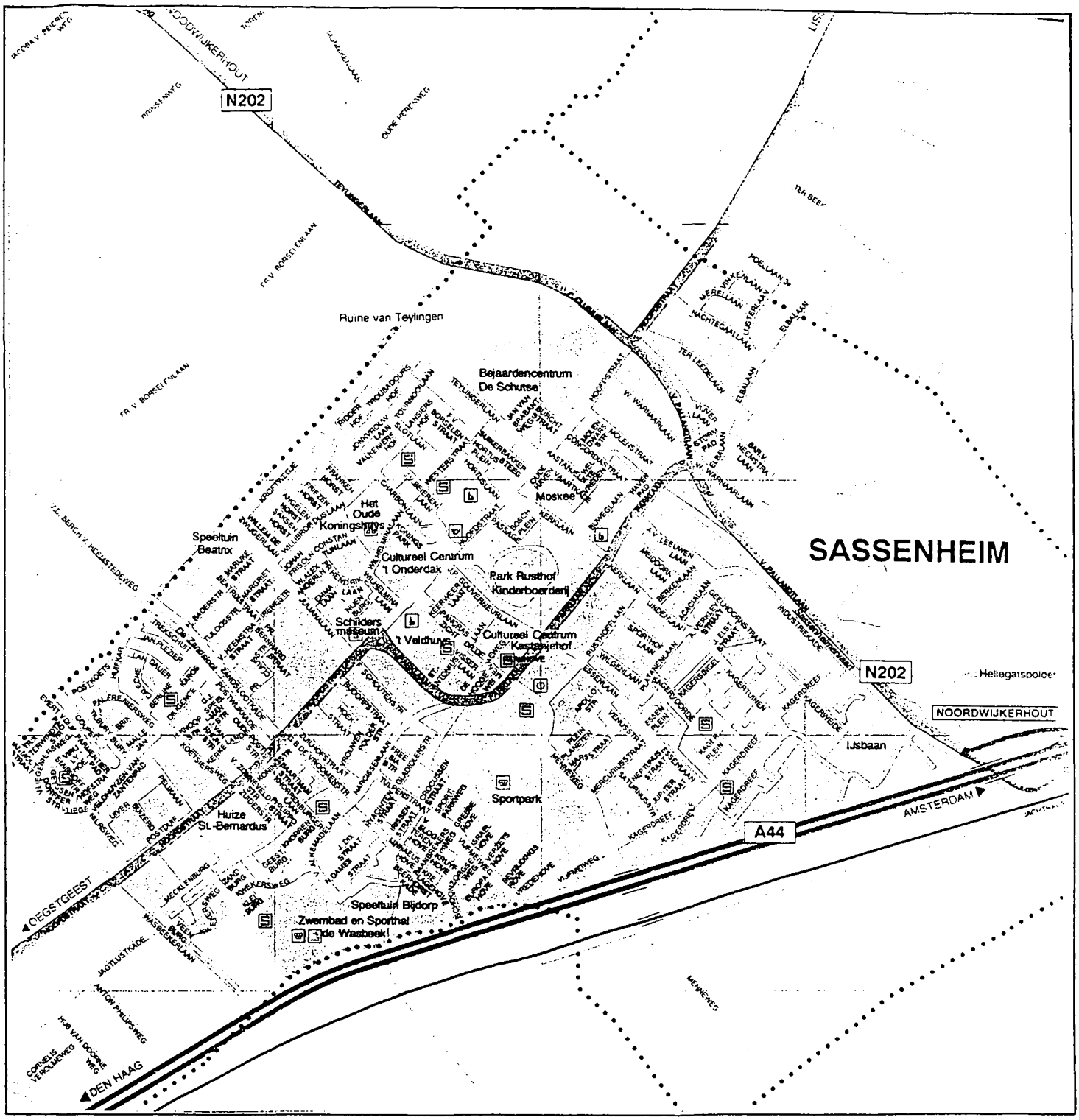

Figuur 7. Straatnamenkaart Sassenheim

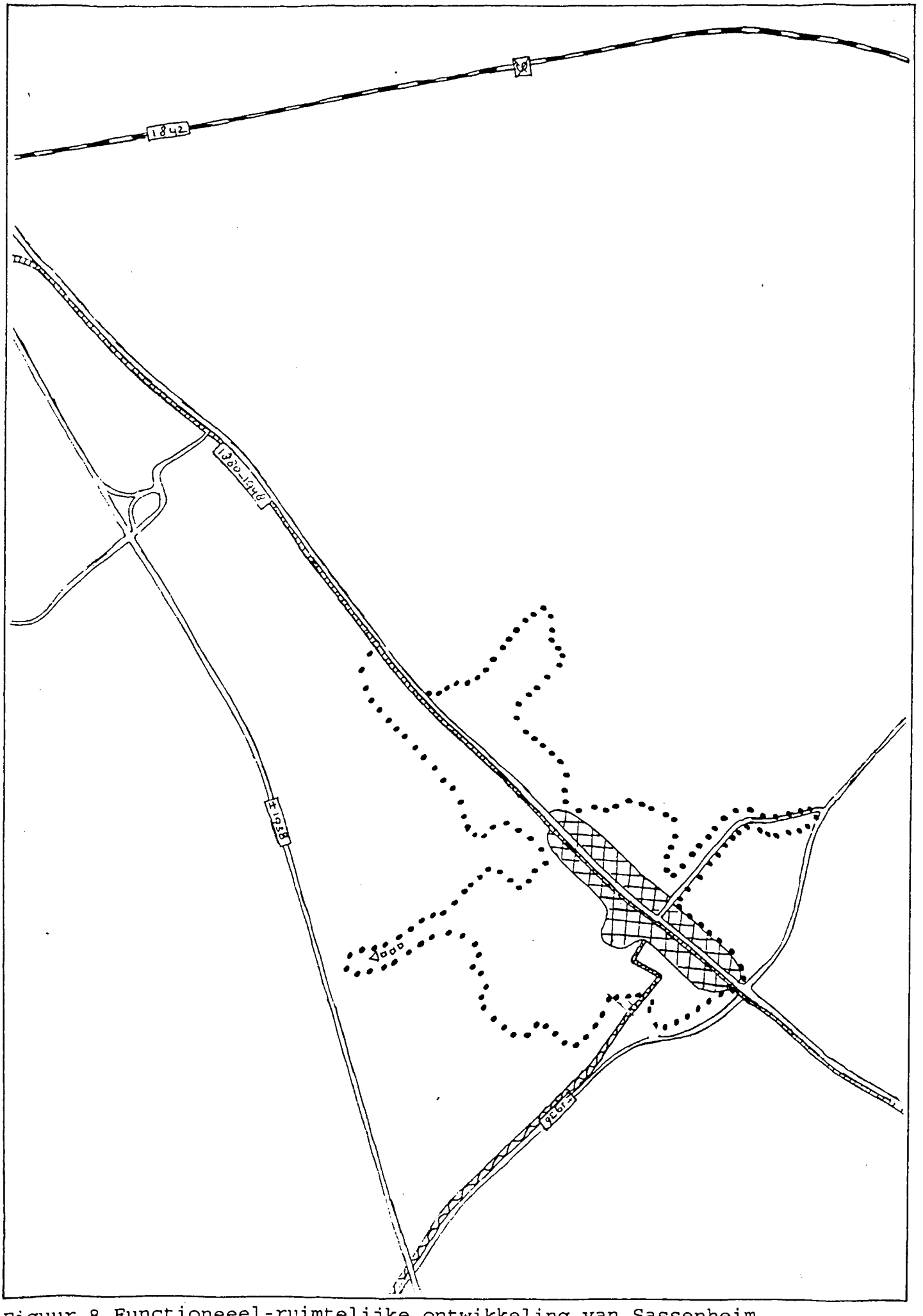

Figuur 8 Functioneeel-ruimtelijke ontwikkeling van Sassenheim in de periode 1850-1945 (voor verklaring zie legenda)

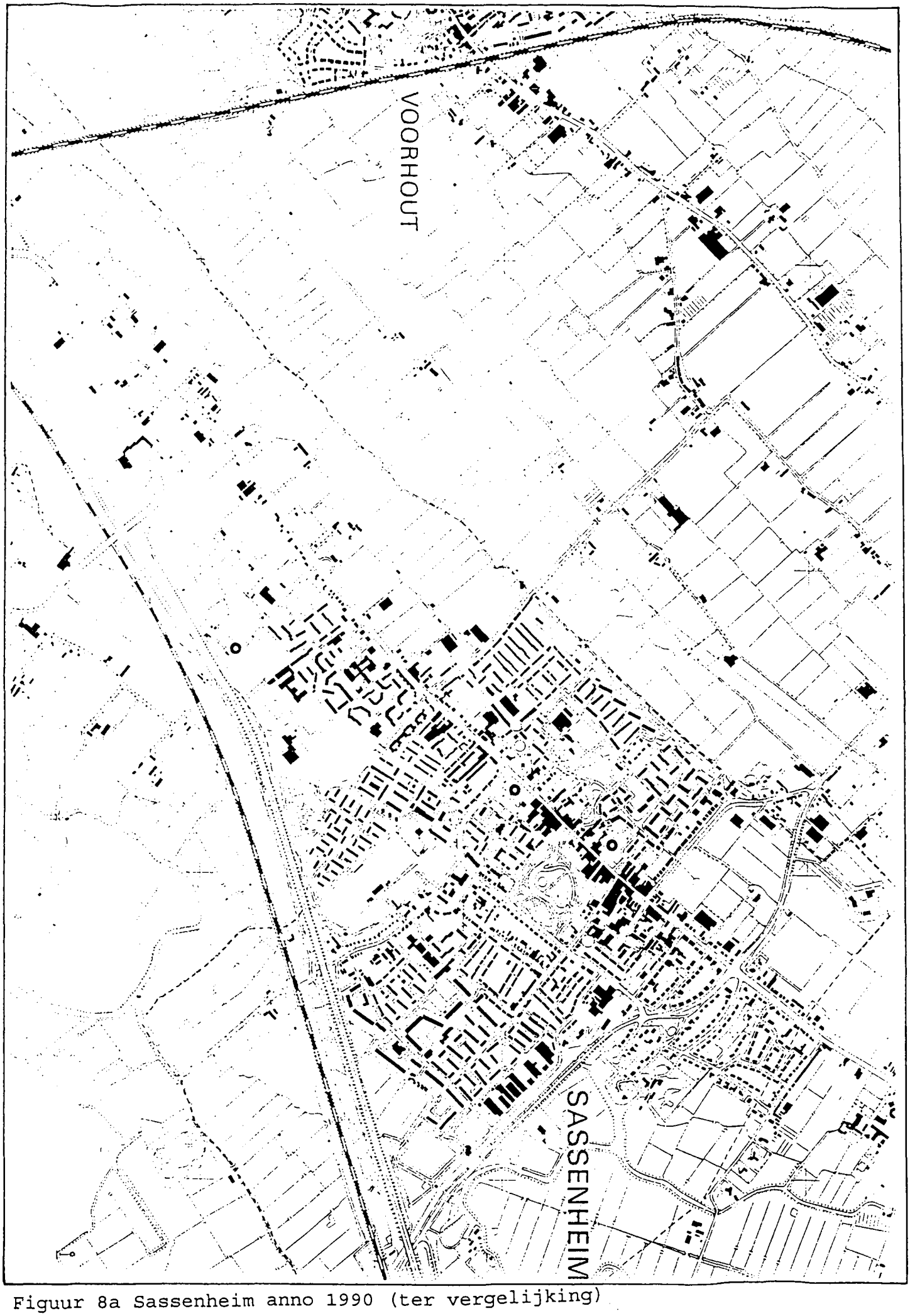

Figuur 8a Sassenheim anno 1990 (ter vergelijking)

B. BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK VAN DE GEMEENTE SASSENHEIM

Inleiding

Sassenheim is evenals Hillegom en Lisse ontstaan op een strandwal langs een oude hoofweg. Onder de naam Hoofdstraat vormt deze nog steeds de hoofdas van de bebouwde kom. De oudste kern bevindt zich nabij de (gedeeltelijk romaanse) NH kerk.

Mede bepalend voor de structuur zijn twee dwars op de Hoofdstraat gerichte waterwegen: de Sassenheimervaart-Teylingersloot, die de Hoofdstraat kruist bij de Oude Haven, en de ten zuiden van het centrum gelegen Zandsloot.

In de 17de en 18de eeuw ontstonden enkele buitenplaatsen: het Huis Ter Leede, Het Oude Koningshuys en Rusthoff, waarvan een park met vijverpartij is overgebleven.

Tot in het midden van de 19de eeuw werd het beeld van de omgeving bepaald door akkerbouw en veeteelt. In de tweede helft van de 19de eeuw ging de bollenteelt een steeds grotere rol spelen, waardoor veel boerderijen plaats gingen maken voor bollenschuren en woningen voor bollentelers.

Tot ca. 1920 vond een verdichting van de lintstructuur plaats. Dwars op de Hoofdweg ontstonden enkele zijstraatjes , zoals de Zuiderstraat. De toenemende welvaart leidde tot het ontstaan van villa-achtige bebouwing langs de Hoofdweg.

Op de grens met Oegstgeest ligt de buurtschap Klinkenberg.

Dorpsbebouwing, woonhuizen

De oudste woonhuizen, veelal verbouwd tot winkels, zijn in het centrum gelegen. Twee rijke lijstgevels met eclectische stijlkenmerken zijn gelegen aan de Hoofdstraat (226 en 230); pand nr. 230 (een voormalige pastorie) is vrij gaaf en voorzien van een middenrisaliet. De gevel van nr. 226 is aangetast door een moderne winkelpui.

Voorbeelden van rijtjes uit het begin van de 20ste eeuw zijn: Hoofdstraat 160-166 en 168-176 (gebouwd in 1905) en Julianalaan 5-15 (1911).

Art nouveau kenmerken zijn herkenbaar bij twee vroege (ca. 1910) voorbeelden van rijke villabouw: Hoofdstraat 149 ("Hestia") en 151 ("Bijdorp"). De periode '20-'30 heeft diverse grote villa's langs de Hoofdstraat voortgebracht, o.a. de nrs. 15, 63, 226, 228 en 230.

Aan de Teylingerlaan staat een rij kleine villa's uit de jaren '20. Iets jonger zijn de vrijstaande en 2-onder-1-kap woonhuizen aan Parklaan en Kerklaan.

Planmatige aanleg, complexen

Vanaf ca. 1915 werden aan weerszijden van de Hoofdweg de eerste kleine planmatige uitbreidingen gerealiseerd, gedeeltelijk volgens plannen van 1909 en 1928. Het vroegste voorbeeld hiervan is de omgeving van de Tijloosstraat: drie straatjes loodrecht op de

Zandsloot. Langs de Teylingerlaan verrezen in de jaren '20 kleine villa's. Later werd ook oostwaarts uitgebreid (Menneweg, Rusthofflaan, Kerklaan) en verder naar het westen (Julianalaan, Emmalaan).

Bijzondere bebouwing

Het silhouet wordt gedomineerd door de RK Sint Pancratius kerk (Hoofdstraat 186), die in 1912 samen met de ernaast gelegen pastorie in 1912 in Neo-Gotische stijl werd ontworpen door de Haagse architect Tonnaer. Een ander voorbeeld van katholieke Neo-Gotiek is het verenigingsgebouw (Hoofdstraat 167), in 1898 gebouwd naar een ontwerp van de plaatselijke architect Huig.

Een voormalig kerkgebouwtje aan de Hoofdstraat (137a), omstreeks 1870 gebouwd met kenmerken van waterstaatsstijl en eclecticisme, wordt tegenwoordig gebruikt als pakhuis/werkplaats. Aan de Julianalaan (6) staat een in 1911 gebouwde gereformeerde kerk.

Amsterdamse School invloeden zijn herkenbaar in het raadhuis (Wilhelminalaan 1-3), in 1929 gebouwd naar een ontwerp van Meischke en Schmidt, en in een schoolgebouw aan de Jacoba van Beierenlaan (6) van Lohman en Ponsen uit 1930. Uit 1902 dateert het postkantoor (Hoofdstraat 197) van de Leidse architect Veilbrief.

De buitenplaats Huis Ter Leede (gelegen aan de Ter Leedelaan) werd gebouwd in 1661 en is ingrijpend verbouwd in het derde kwart van de 19de eeuw. Het beeld van het uit een rechthoekig en achtkantig volume samengestelde gebouw wordt grotendeels bepaald door wit geschilderd pleisterwerk, schuifvensters en Eclectische stijlkenmerken. Van de bijgebouwen zijn een boerderij en een voormalige orangerie vermeldenswaard. Het Oude Koningshuys is een 17de eeuws (in de 18de eeuw verbouwd) herenhuis, gelegen in een park aan het einde van de Wilhelminalaan.

Park- en groenaanleg

In de voorgaande alinea's zijn de parken van het Huis ter Leede en Het Oude Koningshuys al genoemd. Aan het buiten Rusthoff herinnert een park met vijverpartij, waarschijnlijk al vòòr 1800 in landschappelijke stijl aangelegd. Door de ligging in het centrum tussen Hoofdstraat en Parklaan vormt dit park het "groene hart" van Sassenheim.

Boerderijen

Van de 19e eeuwse boerderijen zijn nog enkele exemplaren vrij goed bewaard gebleven; Rijksstraatweg 1, Hoofdstraat 313 en 319. Al deze boerderijen hebben een rechthoekige plattegrond.

Objecten van bedrijf en techniek

Van grote betekenis voor het sylhouet van Sassenheim is de 35 meter hoge achtkantige betonnen watertoren aan de Wasbekerlaan, die in 1925 werd gebouwd.

Een voormalig bollenschuurcomplex met woningen aan de Hoofdstraat (75-77) wordt tegenwoordig gebruikt als timmerfabriek. Twee grote vrij gave voormalige bollenschuren staan tegenover elkaar aan de Teylingerlaan (69 en 70). Zij zijn resp. in 1914 en omstreeks 1925 gebouwd. Achter de bebouwing aan de Oude Haven zijn twee voormalige bollenschuren te vinden.

Vermeldenswaard is ook een klein gemaaltje (ca. 1935) aan de Industriekade. Niet opgenomen in de inventarisatie, maar vanwege de plaatselijke betekenis toch van enig belang is een molenstomp aan de Koetsiersweg, westelijk van de Hoofdstraat.

Na-oorlogse bebouwing

In de jaren '50 en '60 verrezen woningbouwcomplexen ten zuiden van de Julianalaan (Margrietstraat, Beatrixstraat enz.) en in de omgeving van het park Rusthoff (St. Antoniuslaan, Bijweglaan). In de zelfde periode ontstond tussen de Hoofdstraat en het Huis ter Leede een wijk met villa's en particuliere woningbouw.

In de jaren '60 en '70 werd op grote schaal uitgebreid tussen de Parklaan en de Rijksweg en in het gebied tussen Teylingerstraat en Julianalaan langs de grens met Voorhout. Recente uitbreiding vond plaats aan weerszijden van de Hoofdstraat in zuidwestelijke richting.

Langs de Sassenheimer vaart en in het zuiden van de strook tussen Rijksweg en Hoofdstraat (o.a. langs de Jagtlustkade) zijn in de laatste jaren diverse bedrijven gevestigd. Vermeldenswaard is ook de grote verffabriek van Sikkens, gelegen bij de Rijksweg aan de zuidelijke gemeentegrens.

C. STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

SASSENHEIM
Stedebouwkundige typologie

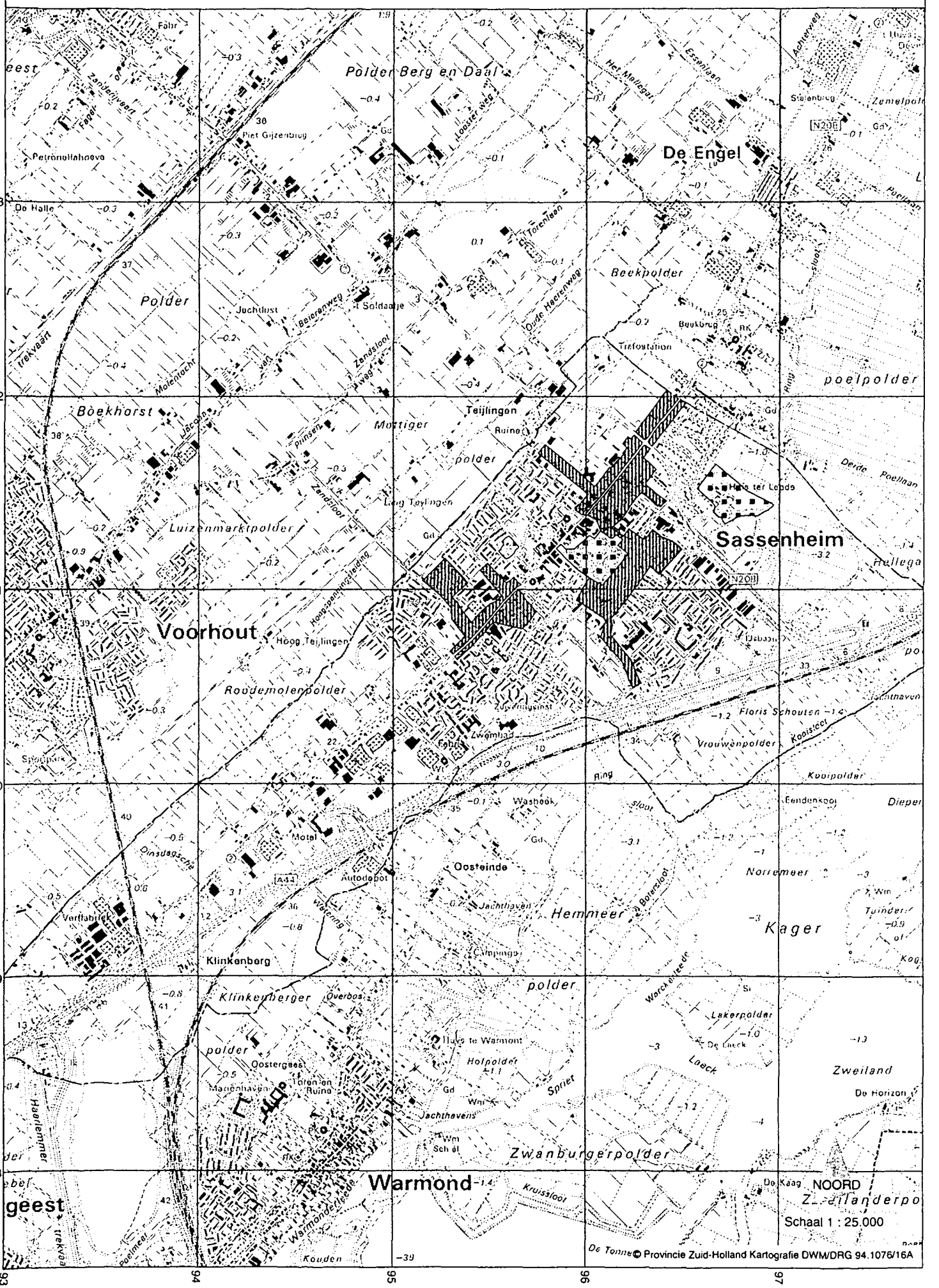

Gebieden met bijzondere waarden

1 Stedelijk ingericht gebied

1.1 Algemeen

- functie gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkeling
- vaak eenvoudig of op pré-stedelijke structuur geënt stratennet
- stenen straten, geen voortuinen
- voornamelijk aaneengesloten bebouwing
- bebouwing deels complexgewijs, complexgrootte variabel

1.2 Stedelijk villagebied

- functie: wonen
- ligging in stedelijke context
- planmatige ontwikkeling
- stratennet royaal van opzet met soms bijzondere patroon- of vormkenmerken
- stenen straten met veelal ondiepe voortuinen
- bebouwing aaneengesloten of vrijstaand op geringe onderlinge afstand
- twee of meer bouwlagen hoog

2 Niet-stedelijk ingericht gebied

2.1 Algemeen

- functie: gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkeling
- vaak eenvoudig of op pré-stedelijke structuur geënt stratennet
- regelmatige voortuinen
- weinig aaneengesloten bebouwing
- bebouwing voornamelijk niet complexmatig

2.2 Tuinwijkachtige ontwikkeling

- functie: wonen
- planmatige ontwikkeling
- stratennet soms met bijzondere patroon- en vormkenmerken
- groene straten, voortuinen
- voornamelijk half open blokken, strokenbouw
- bebouwing complexmatig

2.3 Villagebied

- functie: wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkeling
- stratennet vaak met bijzondere vormkenmerken
- groene straten, tuinen rondom
- voornamelijk losse bebouwing
- bebouwing voornamelijk niet complexmatig

3 Gebied zonder woonfunctie

3.1 Industriegebied

- functie: industrie / bedrijvigheid / handel / verkeer
- inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of functies

3.2 Groen gebied

- functie: openluchtrecreatie (park, sportterrein, begraafplaats, enz.)
- voornamelijk onbebouwd terrein
- inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of functies

4. Ander gebied

- functie: (nader in te vullen per gemeente)

Na 1945 gereconstrueerd gebied

D. GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN IN SASSENHEIM

1. Park van de voormalige buitenplaats Rusthoff

Criteria	Gebied 1
I. Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:	
1. kwaliteit van het ruimtelijke concept;	+
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;	+
3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorisch kwaliteiten;	
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkeling (bv. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark).	
II Bijzondere historische betekenis, zoals:	
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijke uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;	+
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;	
3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).	
III Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:	
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel;	+
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;	
3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.	±
IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	±
V Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten).	

Toelichting

1. Park van de voormalige buitenplaats Rusthoff

In het centrum van Sassenheim aan de Hoofdstraat bevindt zich een omvangrijke parkaanleg, behorende tot de vroegere buitenplaats Rusthoff, waarvan het hoofdgebouw in 1924 is gesloopt. Thans fungeert dit gebied als openbaar dorpspark. Door de dichte begroeiing aan de randen, is het drukke dorpsleven er nauwelijks merkbaar. Het park is van oorsprong vermoedelijk 17e of 18e eeuws, doch heeft in de 19e eeuw gezichtsbepalende wijzigingen ondergaan. Het slingerende padenpatroon en de structuur van de waterpartijen dateren uit deze tijd. De invulling van het middengedeelte, waar het landhuis heeft gestaan, is contemporain en omvat een kinderboerderij. Het park heeft een bijna vierkante vorm, met naar de Hoofdstraat een aanhangsel (zie kaartje). Deze P-vorm komt terug in de waterpartijen, die de scheiding vormen tussen de dichtbegroeide randen met slingerende paden en het centrale gedeelte, dat meer open van karakter is. Bij de ingang aan de Hoofdstraat staan enkele eigentijdse sculpturen en een oorlogsmonument.

Het park is één van de vele voorbeelden van voormalige landgoederen, die in de 19e eeuw heringericht zijn in Engelse landschapsstijl. Van deze wijzigingen zijn het padenpatroon en de waterpartijen nog in redelijk "oorspronkelijke" (19e eeuwse) staat. Het middengedeelte is door na-oorlogse wijzigingen niet meer als buitenplaats herkenbaar.
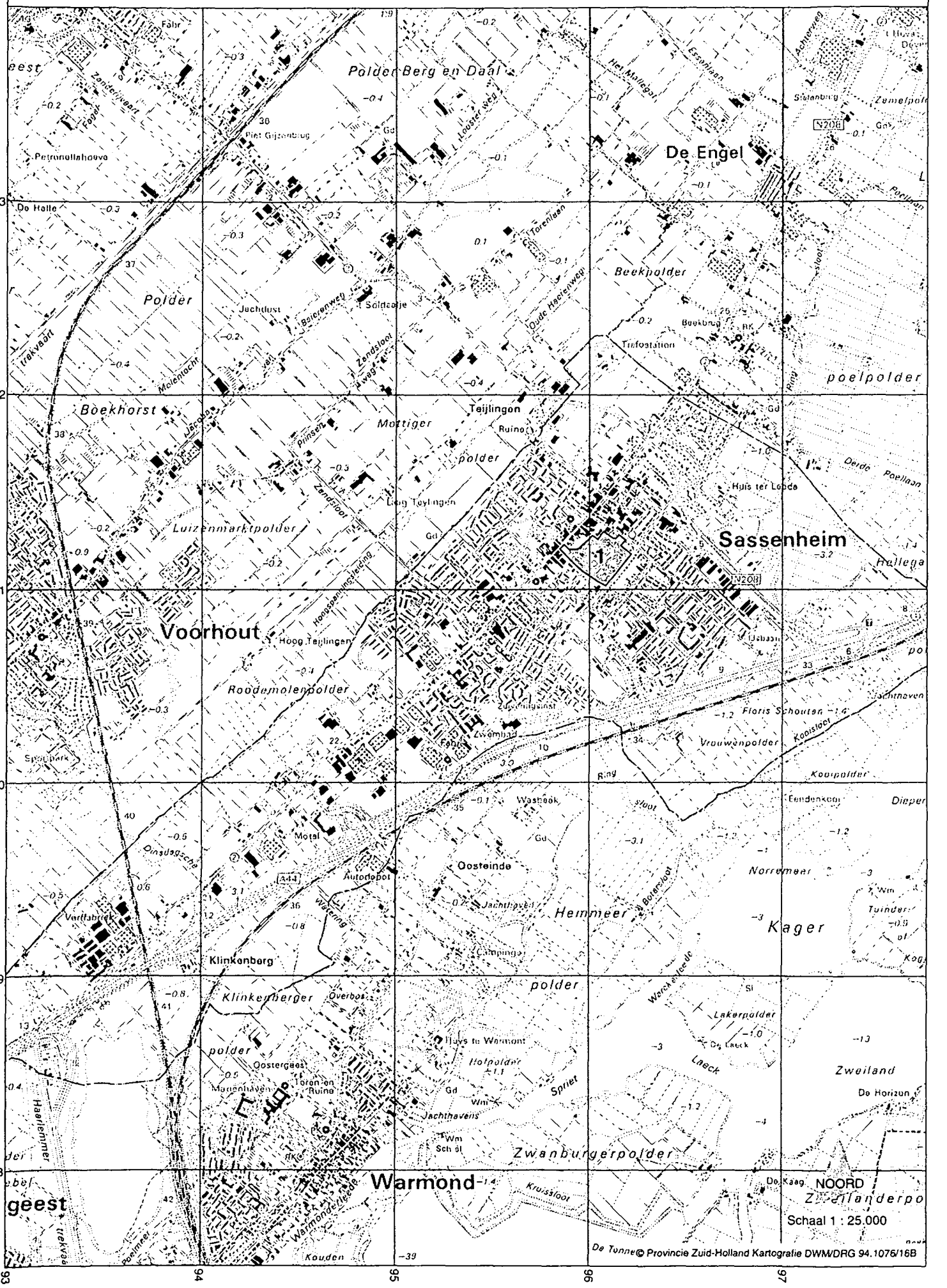
SASSENHEIM
Gebieden met bijzondere waarden